

A LESZAKADÁS REGIONÁLIS DIMENZIÓI

Kutatásvezető: **Híves Tamás (hives@ella.hu)**

Munkatársa volt: Forray R. Katalin

Közreműködő kutató: Györgyi Zoltán, Radácsi Imre

Támogató: Oktatási Minisztérium Közoktatási Helyettes Államtitkárság

A kutatás alapvető kérdése az volt, hogyan járul hozzá a közoktatás a leszakadó területek felzárkózásához. Vizsgáltuk az iskolázottság területi terjedését, a képzettség területi átalakulását, az iskolázottság és képzettség térségi deficitjeit, azok alakulását (lemorzsolódás, iskolázatlanság-képzetlenség, stb.). Leírtuk az intézményhálózat területi változásait, azaz a különböző településszerkezetű, földrajzi helyzetű kistérségek közoktatási intézményhálózatát. Rámutattunk, hogy a leszakadó kockázati térségekben mind az iskolázottság-képzettség, mind pedig az intézményrendszer és az intézményhálózat mutatói hiányt jeleznek, szemben a kiegyensúlyozottan vagy dinamikusan fejlődő térségekre. Eközben vizsgáltuk a kiegyenlítés lehetőségeit, a kooperációkban rejlő tartalékokat, a lokális és regionális szerepet vállaló projekteket. A "leszakadó térség" elnevezésen azt értjük, hogy az adott térség helyzete súlyosan kiegyensúlyozatlan; beavatkozásra lehetőség és szükség is van. Ellenkező esetben a ország más területeinek fejlődésbeli különbségei drámai szakadássá válnak. Az alábbiakban az ilyen térségeknek azokat a vonásait soroljuk fel, amelyeket a kutatásunkban vizsgáltunk.

Többszerű elhelyezkedés.

Az ország lemaradó, illetve leszakadó kistérségeinek nagy része tömb-szerűen helyezkedik el, azaz többségükre az érvényes, hogy közvetlen szomszédságukban is hasonló szociális és gazdasági helyzetben lévő térségek vannak. Ez azért súlyosbítja helyzetüket, mert a lakosság felzárkózása esetleg kizárólag jelentős térbeli mobilitással – migrációval, elköltözéssel – mehet végbe. Ez viszont azzal a következménnyel jár, hogy a helyi társadalmak a legtörekvőbb, legtehetségesebb tagjaikat veszítik el, a leszakadás megfordíthatatlanná vagy csak nehezen megállíthatóvá válik.

Közlekedési elzártság.

Az előzővel együtt a legfontosabb hiányosságnak tűnik, mivel súlyosan akadályozza a térség településeinek egymással és a fejlettebb területekkel való kapcsolatát. A tömegközlekedés hiányosságai összefüggenek az utak, vasútvonalak állapotával, súlyosbítják a gondot a tömeg- és az egyéni közlekedés költségei, amelyek miatt csekély az esély a napi ingázásra.

A gazdasági szervezetek, vállalkozások hiánya.

Még azokban a kistérségekben is, ahol középfokú iskola működik, a térség, a megye adottságaihoz illeszkedő képzést azért nehéz vagy éppen lehetetlen kialakítani, mert nincsen olyan gazdasági háttér, amely "megrendelést" adna a képzés irányára vonatkozásában. Ezért az általános képzés fejlesztése tűnik gyakran az egyetlen járható útnak.

A középfokú oktatási intézmény funkciója ezekben a térségekben több szempontból eltér az egyéb térségekben működőképtől. Az egyik különbség az, hogy – mivel gazdasági és társadalmi környezetük nem biztosítja számukra a stabil működés feltételeit – optimális esetben úgy törekednek bekapcsolódni a fejlesztésekbe, hogy olyan irányokat keresnek, amelyek talán a gazdasági életben konvertálhatóvá teszik az általuk nyújtott képzéseket. Határozottan részt vesznek végzettjeik munkahely-keresésében, esetleg teremtésében is. Magatartásukat az jellemzi, hogy változtatják képzéseiket.

A komprehenzivitás felé való elmozdulás is öntevékenység eredménye, nem pedig országos oktatáspolitikai által külön támogatott folyamat. Ezen azt értjük, hogy a lakosság – és a gazdaság – igényeihez való alkalmazkodás érdekében alakítják át profiljaikat: elindítják az érettségire adó képzés különböző formáit. Valószínűnek tarjuk,

hogy a többfunkciós és rugalmas képzési formáknak keretet adó középiskola a leszakadó, illetve a leszakadás által fenyegetett térségek egyik fontos kitörési lehetősége.

Turizmus, idegenforgalom fellendülése a leszakadó térségek gazdasági fejlődésének legfontosabb reménysége, ennek érdekében erősítik az idegen nyelv oktatását a középfokú iskolákban, és igyekeznek ennek a lehetőségnek megfelelő szakképzéseket szervezni. Bár a többé-kevésbé "érintetlen", de legalábbis az ipar által nem tönkretett természet – amely a leszakadó kistérségeknek értelemszerűen egyik adottságuk lehet – valóban "eladható" lehet a turizmus számára, de jelentősebb vonzáshoz ez nem elegendő.

A halmozottan hátrányos helyzetű, elsősorban cigány közösségek közoktatásba és képzésbe való integrálása egyfelől a gyermekek és fiatalok iskolai pályafutásának gondozását, másfelől az iskolából már kinőtt fiatalok oktatását foglalja magában. Szaporodnak azoknak az iskoláknak a funkciói, növekszik a beiskolázottak köre, amelyek e gyermek- és fiatalok csoportok beiskolázását és szakképzettséghez való juttatását tűzik ki célul.

Diákotthonok szervezése ma az egyik preferált útnak látszik a leszakadó kistérségek fiataljainak felzárkóztatásához. Ennek Magyarországon jelentős hagyományai vannak, ma is szükség van erre a megoldásra, ám nem szabad szem elől téveszteni a veszélyeket sem. Itt elsősorban azt hangsúlyozzuk, hogy a diákotthon esélyt jelent ugyan az egyén számára, nem segít viszont a lakóhelyi kistérség helyzetén, sőt ront annyiban, amennyiben kivonja onnan a közösség legtehetségesebb tagjait.

A komplex fejlesztés és együttműködés jelent valódi kitörést, hogyha a beavatkozás kiterjed a területfejlesztés minden fontosabb elemére, és ha valódi együttműködést sikerül kialakítani a kistérség települései és a területi vonzási központok között.